

КУЛЬТУРНА-НАЦЫЯНАЛЬНАЕ АДРАДЖЭННЕ Ў НАШАНІЎСКІМ ДЫСКУРСЕ: КАНЦЭПТ «МОВА»

Вялікай заваёвай на шляху культурна-нацыянальнага адраджэння з’явілася выданне легальнай газеты «Наша Ніва», якая праіснавала з 1906 па 1915 г. Гэта падзея паклала пачатак новаму перыяду ў гісторыі Беларусі, які па праву называецца нашаніўскім. Роднае слова карэннага насельніцтва прыйшло на старонкі перыядычнага друку, што «было сапраўдным святам для многіх і многіх соцень тысяч беларусаў» [3, с. 16]. Толькі газета адразу магла ахапіць сваім уздзеяннем увесь народ, што мела важнае значэнне ў павышэнні яго нацыянальнай самасвядомасці. Як слушна заўважае М. Ермаловіч, выдадзеная па-беларуску, газета станавілася «голосам народа», была яго «духоўным асяродкам, розумам і сэрцам» [2, с. 166]. «Наша Ніва» стала сапраўдным голасам народа, вякамі пазбаўленага свайго друкаванага слова, уздзейнічала на характар маўленча-мысліцельных паводзінаў беларускага грамадства, заклікаючы «шырыць слово беларускае, шырыць думкі беларускіе» (1909, 17 (30) сеньц.).

У канцэптавай структуры агульнай лагасферы – маўленча-мысліцельнай галіны нацыянальнай культуры – вялікае месца займае канцэпт слова ў значэнні *выказванне, выражэнне думкі, абяцанне* і амаль не

фіксуецца канцэпт *мова*. У нашаніўскім дыскурсе семантычным ядром у адпаведным тэматычным блоку выступае канцэпт *мова*. На старонках «Нашай Нівы» адлюстравана гісторыя ўпартага змагання за дэмакратычную, сапраўды народную культуру, «змагання, нарэшце, псіхалагічнага, маральнага, калі перамагчы ў сабе ахоўны комплекс “без’языкасці”» [1, с. 194]. Мова ператвараецца і ў гэту культурна-нацыянальнага адражэння, і ў яго сродак, і ў своеасаблівы фундамент усяго нацыянальна-вызвольнага руху. «Да недаўняга часу за беларускаю моваю ніхто у нас не прызнаваў права на свае асобнае жыццё; яе высмейвалі, называлі «дубоваю», «хамскаю»; ей адводзілася самае незавіднае мейсце: далей мужыцкага задворка, далей убогіх мужыцкіх палёў не сьмела праходзіць мужыцкае простае слова» (1908, 15 (28) серпня). Газета даводзіла, што беларусы павінны ствараць нацыянальную культуру на роднай мове, падымаць агульную культуру праз развіццё народных асаблівасцяў, развіваць сваю мову, каб узбагаціць агульначалавечую культуру, бо «заядбанне мовы восьмімільённага беларускага народу прыносіць шкоду ўсёму славянству» (1908, 6 (19) чэрв.).

Канцэпт *мова* ў тэкставых матэрыялах газеты атрымаў наступнае асэнсаванне, якое адлюстравалася ў адпаведных маўленчых формулах. *Мова*: 1) *самая чыстая і старажытная славянская мова*: «Беларуская мова і песьні самыя старасвецкія і прадвечныя... Ёсць найбольш чыстая славянская мова. Беларуская мова ніколі не мешалася ні польскай, ні з велікарускай» (1908, 22 мая); 2) *раўнапраўная з іншымі мовамі*: «...мова родная беларуская мае правы стаць поплец з мовай расейскай, польскай» (1909, 9 марца); 3) *старабеларуская літаратурная мова*: «...родная мова, каторую ўжывалі бацькі, дзяды і прадзеда, ў каторай трыста гадоў таму назад пісаліся ўсе законы і бумагі ў Літве і Беларусі, ды нават вучоныя і духоўныя кнігі» (1909, 9 (22) янв.); 4) *форма нацыянальнай адметнасці*: «...асобная мова – гэта і ёсць форма нацыянальнай асобнасці» (1909, 3 (16) сеньц.); 5) *скарб, спадчына*: «Мова наша, гэта скарб наш багаты і пекны, а дарагі і мілы нам за тое, што ён наш родны. Гэта спадчына, каторая асталася нам ад дзядоў і прашчуроў нашых і мы яго павінны любіць і шанаваць» (1909, 24 (7) сеньц.); «...гэта найдаражэйшы скарб нашага народу» (1911, 31 сак.); 6) *родная мова*: «...мовы сваей роднай спрадвечнай» (1909, 8 (21) акц.); «у роднай мове сваей беларус усё лепш разумее» (1908, 25 апр.); 7) *святое права*: «Мова родная ёсць святае права кожнага чалавека» (1909, 9 марца); 8) *матчына песня*: «мовы, каторая песьняй калыснай лілася над ім з матчыных грудзей...» (1909, 8 (21) акц.); 9) *сэрца і душа народа*: «тая

мова – гэта яго душа, сэрцэ, ўсё, што ёсць самае блізкае і дарагое чалавеку» (1908, 25 апр.); 10) *дарога*: «Родная мова – найкаротшая дарога да культурнасьці» (1909, 9 (22) апр.); 11) *сялянская, мужыцкая мова і мова культурнай нацыі*: «...з мовы вёскавага ужытку, з мовы цёмных селян выкаваць мову культурнай нацыі» (1909, 9 марца); 12) «*язык ня мёртвы*»: «Гэта язык ня мёртвы, ім гаворыць кале дзесяці мільёнаў народу, народу цёмнага, скрыўджанага – і ён скарэй нас зразумее, калі мы будзем пісаць у нашой роднай беларускай, як шмат хто кажэ – «мужыцкай» мові» (1906, 17 ліст.).

Канцэпт *слова* ўжываецца часцей за ўсё ў якасці аднаго з сузначэнняў паняцця *мова*, як метанімічны сродак: «Слова роднае чуто ня толькі розумом чалавека, але і сэрцэм, як ўсялякому ведама, а слова чужое заўсягды суха для вуха беларуса і гаворыць толькі яго розуму» (1909, 19 (2) маябра). «Слова роднае» і «слова чужое» не што іншае, як мова родная і мова чужая, дзе лексема *мова* абазначае сродак зносінаў. *Слова* – гэта яшчэ і выказванне, маўленне: «Слова аб усякай рэчы, пачутае беларусом у сваёй роднай мове, куды больш зразумело і бліжэй, чым сказаное ў мове чужой» (1909, 19 (2) маябра). «Жывое слова беларуса» (1909, 17 (30) сеньц.) – ёсць народнае маўленне (не мова), са сваёй выразнасцю, са сваім адбіткам карціны свету. Заклікаючы шырыць *слова* беларускае, газета звяртала ўвагу на непасрэдную сувязь слова і думкі з сацыяльнай іерархіяй: «...друковаць яе на языку «гутэйшым» беларускім. Гэта язык ня мёртвы, ім гаворыць кале дзесяці мільёнаў народу, народу цёмнага, скрыўджанага – і ён скарэй нас зразумее, калі мы будзем пісаць у нашой роднай беларускай, як шмат хто кажэ – «мужыцкай» мові» (1906, 17 ліст.), «хто хочэ нясыці сьвет навукі ў цёмныя вёсковыя куты, той мусіць несці яго ў роднай мові народу» (1908, 25 апр.). У гэтым сэнсе «Наша Ніва» дзейнічала не толькі ад імя народа – была яна трыбунай самога народа, які праз газету пастаянна падаваў голас пра патрэбы свае і надзеі.

Мова з атрыбутамі *родная, бацькоўская, спрадвечная*, з аднаго боку, *смешная, нялюдская, хамская*, з другога, стварае камунікатыўнае напружанне ў газетным дыскурсе: «Доуго мы, беларусы, цураліся сваей мовы і, як кажучэ, хаваліся ў ёю за печ перэд чужымі людзьмі. Вось і злажылася дурная пагаворка, што наша мова хамска, брыдка. Але гэта толькі выдумка» (1906, 10 ліст. (23 маябра)).

Канцэпты *мова, слова* ў «Нашай Ніве» набылі грамадска-палітычнае гучанне, іх акулалізацыя спрыяла развіццю культурна-нацыянальнага адраджэння. Маўленчыя формулы *родная мова, роднае слова*,

замацаваўшыся ў лагасферы нацыянальнай культуры, адрасаваліся беларускаму народу, укараняліся ў яго свядомасць і мелі магічную ўплывовую сілу, якую не страцілі і сёння.

Літаратура

1. Вашко, Л. Гістарызацыя свядомасці : Беларуская літаратура і беларушчына на пачатку XX стагоддзя / Л. Вашко. – Масты – Гародня – Менск, 1997. – 250 с.
2. Ермаловіч, М. Слова пра «Нашу ніву» / М. Ермаловіч // Польша. – 1990. – № 2 – С. 166–169.
3. Лыч, Л. Беларуская нацыя і мова : Літаратурна-гістарычныя артыкулы / Л. Лыч. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 277 с.